

Sebastiano **Vassalli**

N O C

K * M E T Y

Z italštiny přeložila Kateřina Vinšová

Pistorius & Olšanská
Příbram 2014

Tato kniha vychází s laskavou finanční pomocí Ministerstva kultury České republiky a Národní komise na podporu šíření italské kultury v zahraničí při Ministerstvu zahraničních věcí Italské republiky a ve spolupráci s Italským kulturním institutem v Praze.

Questo libro è stato pubblicato con il contributo della „Commissione Nazionale per la promozione della cultura italiana all'estero“ del Ministero Italiano degli Affari Esteri e con la collaborazione dell'Istituto Italiano di Cultura di Praga.

Kniha byla redakčně a vydavatelsky připravena v rámci semináře Nakladatelská praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

© Sebastiano Vassalli, 1984, 2010
Translation © Kateřina Vinšová, 2014

ISBN 978-80-87053-88-1

Italský lid si už neprozpěvuje
Ó *parvenu!* Tys zkáza.

Marradi, září 1983. V prospektu restaurace a hotelu Lamone, kde už týden pobývám, se praví: „Moderně vybavený hotel. Prostá tradiční kuchyně. Toskánsko-romagnské gastronomické speciality. Pořádání svatebních hostin, oslav, firemních akcí apod. Zvěřina, pstruzi, houby, marradský ovčí sýr, kaštanové dorty. Typická toskánsko-romagnská vína.“ Pokoje ve dvou patrech hledí z jedné strany na nádražní rampu a z druhé na kaštanovou alej pojmenovanou po jistém Baccarinim, ale běžně nazývanou „nádražní třída“. V jednom z těchto pokojů strávili Dino Campana a spisovatelka Sibilla Aleramová štědrovečerní noc roku 1916; možná právě v tom, kde se teď nacházím já, možná v některém jiném. Kdoví. Hotel, jehož dělicí přepážky byly přestavěny, ale konstrukce zůstala nedotčena, pochází se vši pravděpodobností ze stejné doby jako železniční trať Florencie–Faenza: ta byla otevřena v roce 1893 za velkých lidových oslav a účasti Jeho Výsosti janovského vévody, zastupujícího Umberta I. Savojského, krále italského „z milosti Boží a vůle národa“.

O Marradi poskytují turistické průvodce jen málo informací: nadmořská výška 328 metrů, pět tisíc obyvatel (ale na počátku století jich bylo mnohem víc, téměř dvojnásobek), v okolí nějaký ten svatostánek, nějaká ta troska středověké věže... Vlastně spíš obec, jíž prochází jedna ulice a která nemá žádné kulturní ani jazykové zvláštnosti. Pouze budovy na piazza Scalelle ještě vypovídají o dobách, kdy Marradi bylo jakousi malou metropolí „toskánské Romagne“ na rozmezí dvou samostatných zemí,

Toskánského velkovévodství a Církevního státu. Přívětivý kraj nevyniká malebnými zákoutími či pozoruhodnými rysy. Silueta hor je „přívětivá“ a zároveň „strohá“, jak říkal Campana; nebe je prozářené, vegetace rozmanitá; ale to platí obecně o kráse apeninské a italské krajiny. Celá Itálie je kouzelná.

Z okna vidím „blankytné hory“, skály „vrstvy po vrstvách“, skoro jako průřezy stránkami rozkuchané knihy světa: a vzpomínám si na Dinova slova, která napsal Sibille: „V tomto městečku jsem si hodně vytrpěl a trocha mé krve ulpěla nahoře na skalách.“ – Ani nevím, co jsem přišel do Marradi hledat. Tady už žádné písemnosti, žádné doklady nejsou – všechno přišlo vniveč za poslední války –, a i kdybych tu našel nějakého stoletého staříka schopného vybavit si vzpomínky a mluvit o nich, co by mi asi tak mohl o Dinu Campanovi říct: že to byl obecní blbec? Protože to jediné je pravda; ale pravda se neříká. Možná, pomyslím si, jsem tady, abych viděl místa, která on miloval, abych hledal na skalách tu krev; možná jsem doufal, že zde najdu sochu. No ano, sochu. Pomník Básníka Blázna v měřítku jedna ku jedné. V bakchickém postoji. Až na výzdobu tak trochu připomínající pomníky Neznámého vojína, jaké se najdou víceméně v každé vsi či městečku u nádraží nebo uprostřed náměstí zasvěceného právě Padlým. Partyzánům. Hrdinům. Světcům. Básníkům. Námořníkům. Nám! (Nám, kterým patří vítězství! – *A noi!* – jak příhodně vykřikovali D’Annunziiovi legionáři a Duceho milicionáři v zápalu nadšení, že odhalili ty, kteří jim závidí.)

Pomník Campanovi zatím nestojí. To přijde, ale chce to svůj čas a správnou rétoriku. Od obecního blbce k hrdinovi je dlouhá cesta. Prozatím mu věnovali pamětní desku, pojmenovali po něm ulici, založili literární cenu, jen jeho, nesoucí jeho jméno. Cena Dina Campany. (Porotci Giorgio Saviane, Claudio Marabini,

Aldo Rossi, Lorenzo Ricchi a další vynikající osobnosti.) Možná se to zdá málo, ale není. Když před třiceti lety přijel do Marradi jeden novinář – Sergio Zavoli – hledat stopy po Campanovi, okamžitě mu bez okolků řekli, že to „byl blázen, a tím to hasne“. Ale Zavoli pátrání nevzdal. Na obecním úřadě vyzpovídal zástupce starosty Lea Consoliniho a cavaliera Buciviniho Capecchiho, tajemníka obce na odpočinku, Dinova současníka. „*Zavoli*: Cavaliere Bucivini, padly nějaké výtky na adresu marradského obecního úřadu, že toho mnoho neudělal k uctění památky Dina Campany? *Bucivini Capecchi*: Na jednom zasedání zastupitelstva byli totiž někteří radní proti. Přičila se jim myšlenka uctívat Dina Campanu, protože podle některých z nich to byl stoupenec fašismu... *Zavoli*: Ale jděte! *Bucivini Capecchi*: ...ale my, jeho vrstevníci, můžeme dosvědčit, že s tím neměl vůbec nic společného, takové věci ho nezajímaly! *Leo Consolini*: Ostatně dokladem toho, že obecní úřad v Marradi se zasazoval o uctění památky Dina Campany, je toto, podívejte: dva roky za sebou, konkrétně v letech 1952 a 1953, bylo z rozpočtu uvolněno 500 000 lir. Ovšem krajská rada je doporučila škrtnout, jelikož rozpočet marradské radnice byl ztrátový. Nicméně vůle zastupitelstva uctít důstojně básníka se projevila v tom, že o jisté hodnocení byly požádány významné osobnosti: Ardengo Soffici, senátor Emilio Sereni, zástupci z Akademie della Crusca, z Akademie dei Lincei, z Oblastní rady pro místní dějiny. Je to doloženo zde v této složce.“

Odpovědi z akademií a od významných osobností jsou rozpačité, zaražené, v zásadě souhlasí s jakoukoli podobou uctění. Popírají, že by Campana byl „stoupencem fašismu“, a ujišťují, že vůči němu nemají žádné výhrady. „Vážený soudruhu,“ píše senátor Emilio Sereni komunistickému starostovi v Marradi, který se na něj obrátil ohledně pojmenování jedné ulice, „domnívám se, že je jen správné pojmenovat po Dinu Campanovi ulici ve Vaší obci.“

Dino Campana je nepochybně jméno, které má v moderní poezii váhu a které už vešlo do dějin literatury.

Nejsou vůči němu žádné politické výhrady. Tím spíš, že šílenství ho zbavuje veškeré odpovědnosti za jakýkoli politický postoj, který ostatně nikdy neměl vysloveně reakční.

Bylo by pěkné, kdyby došlo k slavnostnímu pojmenování ulice po nějakém toskánském spisovateli. Měli byste napsat Romanovi Bilenchimu do Florencie, zda by nechtěl při té příležitosti promluvit. Podepsán: Sereni.“

Přerovávám kostlivce ve skříni. „Fanny“ Lutiová a Giovanni Campana: ti chtěli syna „zapatřit“ („pro jeho dobro“, jak říkali) a uklidnilo je teprve vědomí, že je zavřený v blázinci, a nadobro. Strýc Torquato, poručík: ten coby „zdatný písmák“ mu složil epigraf a nadiktoval mu ho. Papini a Soffici, intelektuálové módního střihu: ti ho naučili pokoře a pravidlům literární hry. „Vyjící šakali“ z Marradi a „šakali pod kopulí“, to znamená florentští literáti, kteří ho považují za komickou figurku, za součást místního folkloru. Dannunziiovská Rina Facciiová, uměleckým jménem Aleramová neboli přesmyčkou Amorální (Amorale – Aleramo): ta v létě 1917, kdy všichni italští muži byli na frontě, počítala měsíce strávené „ve stavu svatosti“ a obviňovala z toho Campanu. Kritik Bino Binazzi, doopravdy přesvědčený, že k tomu, aby se Dino proslavil jako básník, se musel především proslavit jako blázen. Psychiatři-elektrikáři, kteří z něho udělali elektrického muže „Dina Edisona“. Další psychiatr, Pariani: ten k tomu, aby sepsal svou podřadnou knihu o vztahu génius–šílenství, ho v letech 1926 až 1930 mučil vysilujícími (a zbytečnými) výslechy. Kritik Enrico Falqui, který s láskou mumifikoval jeho památku a křesťansky zcenzuroval a opravil jeho dopisy (například: Hostinec U Múzy – della Musa, místo hostinec U Pěny – della Mussa). Attilio Vallecchi, nakladatel, který vyplenil z *Orfických zpěvů* neslušnosti. A dále ještě hrobníci bez jména, lháři bez účelu, pomlouvači bez zájmu... Postačí říct spolu s Dinem, že jsou všichni „potřísnění krví chlapce“, „označení, aby byli k poznání v soudný den“?

Jdu se znovu podívat z okna. „Zlatý poprašek, který halil město, jako by se znenadání rozplynul v krvavou oběť. Kdy? Krvavé odlesky západu slunce jako by mi přinášely jeho pozdrav.“ Už čtrnáct let hledám pravdu o životě Dina Campany, skládám ji dílek po dílku a z každého dílku seškrabuju usazeniny lživé legendy, jíž plynoucí čas už propůjčil patinu autentičnosti... Nyní pátrání skončilo a Dinův život je celý tady, v kufru napěchovaném poznámkami a fotokopiemi, ležícím na radiátoru v tomto hotelovém pokoji, možná stejném, jako byl ten o jeho posledních Vánocích v Marradi... Celý život muže, kterého jeho vrstevníci považovali za nenormální výplod přírody, za člověka, který „vůbec nepochopil, co znamená soužití s lidmi“; a který byl jenom básníkem. (Možná ale opravdu platí, že básníci patří k jinému druhu, „primitivnímu“, „barbarskému“, od pradávna vymřelému, a přece neustále schopnému znovu jako nějaký fénix vstát z popela. Myslím skutečné básníky: nikoli literáty nebo pisatele veršů, nýbrž právě ty, jejichž prostřednictvím poezie promlouvá. Jednorožce, zrůdy.)

Dino Carlo Giuseppe Campana se narodil ve čtrnáct hodin třicet minut 20. srpna 1885 v Marradi, okres Florencie; rodiče: Giovanni Campana, učitel obecné školy, a Francesca, rozená Lutiová, v domácnosti. Jeho znamením ve zvěrokruhu je Lev s ascendentem ve Střelci. Horoskop, který se ho týká, hovoří o vědomí si vlastní hodnoty, o velmi silné touze vyniknout, o vůli vládnout, projevující se nenásilnou formou, o malé nebo přinejmenším nízké úctě vůči ostatním, o silném, leč pomíjivém vzplanutí.

Rodiče jsou celkem zámožní. Otcí Giovannimu Campanovi je třicet osm let a narodil se v Marradi. Matka Francesca řečená „Fanny“ je o nějakých patnáct let mladší než manžel; pochází z Comeany u Florencie a dětství a mládí strávila v koleji u jeptišek. Podobně jako spousta jejích vrstevnic, u nichž manželství a mateřství následovalo po zkušenostech z téměř klášterního života, se „Fanny“ těžko přizpůsobuje svému novému postavení a také je zřejmě zklamaná z manžela, který – z důvodů nám neznámých – ji neuspokojuje nebo se jí nelíbí. Je to Emma Bovaryová bez odvahy k cizoložství, a asi i bez příležitosti, která se pomaloučku stahuje do své ulity plné vzpomínek na kolej, na církevní obřady, do cudnosti bráněné a omlouvané bolením hlavy, nevolnostmi, půsty, pokáním, danými sliby... Je to žena, která nemá ráda prostředí, v němž žije, ani osoby, s nimiž žije, ale domnívá se, že není úniku, a žádá, aby byla ponechána na pokoji: bude se starat o prádlo, nákupy, udržovat rodinu pohromadě,

mlčky se obětovat. Bude na svém místě: jenom nedokáže předstírat manželovi a synovi city, které k nim nechová...

Manželská krize „Fanny“ Lutiové Campanové dozraje během dalšího těhotenství a po narození druhého syna Manlia se projeví tím, že opustí Dina: to pro ni nahrazuje a symbolizuje opuštění manžela. „Fanny“ ho jednoduše odmítá; nechce další těhotenství a manželské styky považuje za nepovolené, pokud nemají za cíl plodit, „dávat děti Pánubohu“, jak ji učili v koleji. (Možná, nebo spíš se vši pravděpodobností nenachází v sexu zalíbení, ale kdoví.) A právě v těchto letech, přibližně mezi roky 1890 až 1895, začíná pan učitel Giovanni Campana pociťovat „neurastenické potíže“ zcela zřejmého původu (podrážděnost, nespavost, výkyvy nálad) a léčí se sám pomocí odvarů a nálevů od marradského lékárníka. Až jednou v neděli, s ukvapeností sobě vlastní, nasedne do vlaku a odjede do léčebny pro choromyslné v Imole, odevzdá se do rukou téhož doktora Brugie, k němuž o deset let později pošle i Dina: „Pokuste se uzdravit mého syna, jako jste uzdravil mě...“

Giovanni Campana, vlastenec, neohrožený zastánce „mravního a civilizačního prvenství Italů“, je po mnoha stránkách typickým představitelem své generace, utvářené v ovzduší obrozeneckého nadšení a rétoriky. Je agnostik, ale nikoli ateista, jako De Amicis; republikán, ale oddaný monarchii, jako Crispi; materialista, ale přesvědčený zastánce geniality, jako Lombroso... Ve škole rád učí o tom, že člověk představuje propojení dvou strojů, parního stroje, což je dýchací ústrojí, a hydraulického, což je ústrojí oběhové. „A co duše, pane učiteli?“ „To je třetí záležitost, nervová soustava, elektrický stroj.“ Pan učitel Campana je spíš mírné a plaché povahy, nicméně má určitý charakterový rys, o němž už byla zmínka a který bude pro život jeho syna určující: tváří v tvář problému se chová kategoricky a ukvapeně; nespokojí se s nějakým polovičatým řešením jako většina lidí, nýbrž ze všech možných řešení hledá to, které je definitivní, „konečné“... Dalšími členy rodiny, na něž se uchovala vzpomínka, jsou dědeček z otcovy strany a matčini bratři (Lorenzo Luti, Egle Luti); v Dinově životě však měli jen malý význam. Jinak je tomu však s bratry otcovými, z nichž každý zaujímá v mém kufru svou příhrádku. Byli to, od nejmladšího: strýc Torquato, strýc Francesco a strýc Blázen.

Začněme tím posledním. – Existence strýce Blázna, pravděpodobně staršího než ti druzí, pravděpodobně prvorozeného, byla velkým tajemstvím rodiny Campanových: tajemstvím tak dobře střeženým, že se neuchovalo ani jméno strýce Blázna, ani

vzpomínka na něj, nic. Jenomže on existoval a byl hmatatelným ztělesněním přízraku – přízraku dědičnosti –, jenž doléhal na životy a osudy všech Campanových, nejenom na Dina. Objevil jsem ho náhodně v zimě roku 1982 ve Státním archivu ve Florencii, když jsem se přehraboval v oněch kontejnerech se soudními spisy, jimž archiváři mezi sebou říkají „šanonny pošahaných“. Měl jsem to štěstí, že jsem našel fascikl, v němž se praví, že do ústavu pro choromyslné San Salvi byl přijat (9. dubna 1909) „Dino Campana, syn Giovanniho Campany, stáří 23 let, svobodný, narozen a bydlícím v Marradi, hmotně zajištěný“, a v tomto fasciklu byl mezi dalšími lejstry takzvaný „informativní formulář“, který vyplnil obecní hygienik z místního zastupitelského úřadu. Na otázku ohledně „tělesných a duševních příčin“ Campanova šílenství odpovídá: „Dědičné zatížení – alkoholismus“; a vedle jiné otázky „Jsou nebo byly mezi příbuznými postiženého duševně nemocné osoby, případně které“ napsal těchto osm slov, zcela shrnujících život člověka: „Jeden strýc postiženého zemřel v ústavu pro choromyslné.“

„Šanony pošahaných“... Kontejner za kontejnerem, fascikl za fasciklem, prach překrývá prach, badatel se propadá do propasti, ve srovnání s níz některé Dantovy zpěvy nebo Orcagnův „poslední soud“ vypadají jako nicotnost, a také jsou. Nenajdeme tu „davy“ či „lid“ nebo „šiky“ jako v Dantově *Pekle*, není tu abstraktní kolektiv, který by tvořil pozadí a rámec pro několik málo individuálních dramát. Každý „blázen“ se vynoří se svým jménem, příběhem, osobním ortelem; a jsou jich tisíce a statisíce. Diagnózy hovoří o „postapoplektických stavech“, „cirkulačních chorobách“, „menstruačních psychózách“ (u žen), „melancholii“ nebo častěji „senilní melancholii“, o „progresivní paralýze“, „hypochondrii“, „involuční demenci“, o „alkoholismu“, „epileptické psychóze“, „předčasné demenci“, především o „předčasné demenci“. Výnosy starostů a královských soudců – kteří byli od roku 1904 pověřeni rozhodováním o přijetí „choromyslných“ do okresních blázinců – se zmiňují jen zběžně o důvodech takového kroku. Prohlašují, že dotyčný „křičí“, že „pije“, že „obtěžuje ženy na ulici“; že je „kolísavých nálad“ nebo „citů“ (v blázinci může člověk skončit i pro cizoložství, zvláště žena); že je „nepořádný“, „zanedbaný“, „zapomnětlivý“, „trudnomyslný“; že „se doma hádá“; že „mluví z cesty“. – Jakmile se postižený dostane do léčebny, zůstane tam na pozorování po dobu, která podle zákona č. 36 ze 14. února 1904 „nesmí ve svém úhrnu přesáhnout dobu jednoho měsíce“. Rituál přijetí „natrvalo“ nebo propuštění „pro nedostatek důvodů“ probíhá u soudu; ale

pravými arbitry rozhodujícími o osudu jedinců podezřelých z duševní choroby jsou nicméně pouze psychiatři – povolání odsoudit nebo osvobodit na základě vlastního zdravého rozumu a principů nauky, kterou už Benedetto Croce nazýval „pavědou“, „patlaninou“, „empirií“. Co se dá dělat? Je-li psychiatr na pochybách, rozhodne podle zlaté zásady, že zdravý člověk v blázinci nikomu neublíží, zatímco propuštěný šílenec představuje vždy riziko pro lékaře, protože bude zodpovědný za to, co dotyčný případně provede... Snad dvě třetiny spisů z let 1906 až 1918, které jsem prošel, končí „trvalou hospitalizací“ osoby, u níž bylo podezření na šílenství: tedy rozsudkem, který se rovná rozsudku smrti. (Vyléčení a znovuzapojení do společnosti jsou záležitosti víceméně teoretické. Ze dvou důvodů: především proto, že v ústavech pro choromyslné se rozvíjí jeden zvláštní druh šílenství, jemuž se někdy říká „hospitalismus“ a které je způsobeno – jak se píše v učebnicích – „izolací, zahálkou a soužitím s choromyslnými“; za druhé proto, že ten, kdo vyšel z blázince, bude jednou provždy vydán napospas kdejakému klukovi, který se mu bude moct na ulici posmívat, kdejakému policistovi, jehož zapomene pozdravit, kdejakému příbuznému, který se ho bude chtít zbavit. Ať dělá co dělá, to nejmenší, co se mu může stát, je, že se zase vrátí mezi blázny, přičemž znovu projde celou tu cestu od „přijetí dočasného“ po trvalé. Že se nakonec přizpůsobí onomu prostředí a způsobu života, ve srovnání s nímž i vězení má pár záviděníhodných stránek.)

O strýci Bláznovi nikdo nic neví. Ale jelikož Dino zdědil v rodině i u obyvatel Marradi jeho pověst, myslím si, že je oprávněné a namísto připsat tomuto strýci onu část „campanovské legendy“, kterou synovci přisoudit nelze a která se týká obtěžování mar-radských žen. Ponechme tedy Dinovi, co mu náleží, a strýci Bláznovi, co náleží jemu. Například exhibicionismus poblíž mostu přes Lamone, provázený náležitým popěvkem (Blázen povykoval na všechny procházející ženy něco jako „Já jsem Campana, Campana je zvon, a tohle je můj bimbás“; a roztáhl plášť, aby ho předvedl). Nebo pronásledování pastýřek po kopcích; nebo pokusy ošoustat ženy při praní prádla přepadnutím zezadu. Ať už je jeho specifické šílenství jakéhokoli původu (možná „cirkulačního“, „postapoplektického“ nebo ještě jiného druhu), strýc Blázen je posedlý sexem; a to je jedna z mála věcí, kterou o něm můžeme říct. Další se týkají data úmrtí (určitě před 9. dubnem 1909) a data nástupu do léčebny pro choromyslné (určitě po 4. srpnu 1904; Blázen žije téměř až do konce svých dní v rodině navzdory rozruchu, který vyvolává, a „Fannyině“ nevraživosti).

Ověřme si data. Tak tedy: Že strýc Blázen zemřel před 9. dubnem 1909, stojí napsáno v „informativním formuláři“ připojeném k soudním spisům, a je to tedy nesporné. Že žil v rodině až do srpna 1904, vyplývá, byť nepřímou, z dalšího bezpečného zdroje: z evidence Vojenské správy ve Florencii ohledně ročníku 1885. Tam se dočteme, že od 4. ledna 1904 do 4. srpna téhož roku je Dino Campana důstojníkem aspirantem u péchoty, tedy kadetem

na Vojenské akademii v Modeně. (Kavalerie má svou akademii v Pinerolu, námořnictvo v Livornu.) Vojenskou dráhu Dina Campany, „dobrovolníka 40. pěšího pluku (důstojnického aspiranta), I. kategorie, ročník 1883“, celou zahrnují tato dvě data. 4. dubna 1904 – jak se praví v evidenci Vojenské správy – se Dino stává svobodníkem; 4. srpna „přestává být žákem Vojenské akademie pro důstojníky, jelikož nesložil zkoušky na hodnost rotného“, je mu však vydáno „potvrzení o dobrém chování“. Jeho osobní popis zní: „Výška 1,68 m“, „plet růžová“, „vlasy hladké, kaštanové barvy“, „oči hnědé“, „chrup zdravý“, „zvláštní znamení: znaménko na pravé líci“. – A nyní zpět ke strýčkovi. Je naprosto jisté, že by Dina na Vojenskou akademii nepřijali, kdyby měl příbuzného, který je úředně prohlášen za „blázna“ a internován v léčebně pro duševně choré. Nevíme to sice bezpečně, ale je pravděpodobné, že strýce Blázna trpěli v Marradi právě s ohledem na synovcovu kariéru; a že se pak pro něj znenadání vše urychlilo, když to s kariérou nedopadlo...

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století doléhá na rodinu Campanových přítomnost Blázna a přízrak dědičnosti. Každý pozoruje sebe a pozoruje ty druhé, aby zachytil příznaky choroby, která když zasáhla jednou, zasáhne jistě znovu; každý zvědavě sleduje „podivnosti“ ostatních členů rodiny. Tak trochu za blázny jsou považováni jak právník Francesco, zástupce královského prokurátora u soudu ve Florencii, tak i Torquato, učitel obecné školy, který je ze všech Campanových nejsdílnější a také nejznámější v marradském okolí. (Torquato, jak se praví ve vzpomínkách, je „písmák“ skládající „krátké básničky“ k různým radostným příležitostem, jako jsou svatby, vzpomínkové oslavy, zdravice. Když se s ním člověk baví, působí normálně; ale není už příznakem úchytky jeho umělecké nadání, jak říkají Lombroso, Nordau a další vážení učenci?) Pokud jde o pana učitele Giovanniho, je známo, že po narození druhého syna trpěl neurastenickými potížemi a že se mu podařilo se z nich vyléčit; že je to člověk – nebo alespoň za takového ho považují –, který jen taktak unikl blázcům. – Ten příběh je známý. Jednoho nedělního rána blíže nezjištěného roku, ale někdy v letech 1895 až 1900, se učitel obecné školy v Marradi Giovanni Campana sám od sebe dostaví do léčebny pro choromyslné v Imole, kde jistý doktor Brugia vyslechne vylíčení jeho neduhů a předepíše mu dva prášky, pro nás tajemné (kozlík lékařský? brom?), ale pro něj zázračné. Účinky těchto prášků na učitelovu „psýchu“ jsou tak blahodárné, že se díky nim dokonce považuje za zázrak vědy; jen

díky Brugiovi se mu vrátil spánek, vyrovnanost, klid smyslů. A tak když se v rodině vyskytne problém se starším synem, který nevychází se svou matkou, pošle ho pan učitel Campana bez váhání do léčebny v Imole, aby se zázrak zopakoval i u něho, a napíše Brugiovi dopis, který adresát vzápětí založí do Dinova chorobopisu, jelikož pojednává o otcových neurastenických potížích, tedy o dědičnosti... „Pokuste se uzdravit mého syna, jako jste uzdravil mě...“ píše učitel „svému“ lékaři. A dodává: „Můj syn netrpěl žádnými tělesnými neduhy, do svých patnácti let byl vždy tak trochu uzavřený, ale hodný, poslušný a rozumný, i když poněkud nepořádný. Jeho matka je zdravá, energická, inteligentní a nedůtklivá žena. Po porodu v poklidu dítě sama kojila a byla pyšná na to, jak je její ratolest statná.“

Pozastavme se u tohoto dopisu a podívejme se na něj trochu z lingvistického hlediska. Tak tedy: v italštině (tam, kde překládáme slovem „ratolest“) nacházíme pro děťátko v matčině náruči výraz *allievo* pocházející z latinského *alere* (živit), který svědčí o tom, že pisatel neužívá slov jen nahodile. A dále si povšimněme oněch čtyř adjektiv („zdravá, energická, inteligentní, nedůtklivá“), pomocí nichž pan učitel Giovanni předkládá profil manželky tak čistý a výrazný, jako by byl vyryt do kameje, slov leccos prozrazujících o vztazích mezi manželý Campanovými v době, kdy byl dopis napsán, tedy v září 1906... Giovanni, nyní spokojený se svými prášky, už definitivně zkrocený, hledí na manželku s úctou a rozechvěním, říká, že je „zdravá“ neboli imunní vůči dědičným vadám; že je „energická“, protože poroučí; že je „inteligentní“, neboť ví, co chce, a umí toho dosáhnout; že je „nedůtklivá“, což podle Petrocchiho slovníku, který byl na počátku dvacátého století v módě, znamená „stále něčím podrážděná“ nebo „urážlivá, netýkavá“. (A všimněme si, jak v tom portrétu, který přitom chce být pozitivní, naprosto chybí vlastnosti ženské a specificky mateřské, jako je citlivost, chápavost, něha a podobně; pouze o něco dál je ještě páté adjektivum: „pyšná“.)

Jiný obrázek nebo nástin, který nám pomůže pochopit matčinu povahu a její následné neshody se synem, vyplývá z „Fannyina“ prohlášení ohledně Dina jako dítěte: „Klidný, pěkný, baculatý, kudrnatý, bistrý (sic!), ve dvou letech uměl Zdrávas francouzsky, všichni mi ho záviděli.“ – Představme si tedy mar-

radské náměstí – piazza Scalelle – s radnicí, podloubím, krámky, kavárenskými stolky, lidmi procházejícími kolem; „Fanny“ ve vycházkovém oblečení se slunečníkem je někde u podloubí; před ní vikář don Domenico Cavina, který se s úsměvem sklání k „pěknému baculatému“ chlapečkovi a pomáhá mu přeříkávat modlitby, napovídá mu slova. O pár metrů dál postává několik žen z lidových vrstev, aby zaslechly malého polyglota. „Fanny“ se cítí obdivovaná a v duchu se raduje. Chatrná francouzština, kterou se naučila v koleji (dvě tři celé modlitby a asi stovka slovíček, jež by tak stačily Gozzanově babičce Speranze, aby světila tajemství své nejlepší přítelkyni Carlottě), patří k tomu, čím se nejvíc odlišuje od těch křupanů z Marradi... Říká dítěti *mon petit chou*, nabádá ho, aby zdravil pana vikáře: „*Salve Monsieur l'archiprêtre...*“

Počátkem roku 1888 se všichni Campanovi přestěhují v Marradi na adresu via Pescetti 1, do domu, který dodnes patří dědicům a na nějž dal obecní úřad umístit pamětní desku s nápisem – myslím – od Falquiho: „V tomto domě, kde žil...“ „Dino Campana napsal...“ Je to pěkný dvoupatrový dům se zvýšeným přízemím a rozlehlou zahradou; v přízemí bydlí prarodiče se strýcem Blázнем, v prvním patře Torquatova rodina a ve druhém rodina Giovanniho. „Fanny“ zjistí, že je znovu těhotná, a po několika měsících přivede na svět druhorozeného syna Manlia. Dino je odkázán sám na sebe, matka ho nechce. V dětství se o něj budou částečně starat strýc a teta (strýc Torquato a jeho žena Giovanna, rozená Dilettiová) a částečně dvě sestry ve zralém věku, Marianna a Barberina Bianchiovy, které s Campanovými pojí neznámo jaké přátelské či příbuzenské vztahy. O sestřích Bianchiových víme, že jsou to bigotní staré panny; že mladší z nich Marianna má za úkol vybírat po domech milodary pro kostel; že nesouhlasí s tím, jak se „Fanny“ chová ke svému prvorozenému synovi. „Po narození mazlíčka Manlia,“ napíše Giovanna Dilettiová Campanová, „byl Dino odstrčen na druhou, nebo lépe řečeno třetí kolej. Nini (Manlio), pořád Nini a jenom Nini. Marianna si Dina oblíbila ještě víc než Barberina. Když občas přišla k nám domů vybírat, vždycky se mě zeptala, jak to vypadá nahoře, a pak si mi vylila srdce. Viděl to kdy svět, říkala, aby chudáku synkovi na vycházce maminka nařídila: Ty, Dino, půjdeš po cestě do Palazzuola (tam bydlela mar-radská spodina), my (Fanny a Manlio) půjdeme jinudy...“

Dino začíná chodit do školy a Marianna s Barberinou ho oblékají ze svých úspor, protože jim vadí ten rozdíl – patrný i v odívání – mezi ním a jeho mladším bratrem; „Fanny“ ho totiž od malička navléká „do příšerných hadrů nebo šatstva odloženého po tátovi“. („Beztoho,“ říká, „je tak nepořádný!“) O jeho školním prospěchu není nic známo: záznamy, archivy, budova, všechno bylo zničeno za poslední války, kdy se Marradi nacházelo na takzvané „gótské linii“; ale pravděpodobně byl dobrý. Ne tak dobré však bylo chování. Manlio Campana v jednom rozhovoru z počátku padesátých let mluví o bratrovi jako o dítěti, které se obtížně sžívá se spolužáky („Vyhledával jsem ho, ale on asi o moji společnost nestál... ani o společnost jiných“) a která bývá často trestána učitelem: to znamená velmi pravděpodobně strýcem Torquatem. Na jedné upomínkové fotografii je zachycen budoucí autor *Orfických zpěvů* uprostřed skupiny školáků, na něž dohlíží Torquato Campana. Podle vzezření dětí – vesměs osmi- až devítiletých – by snímek mohl pocházet ze třetí třídy obecné, tedy ze školního roku 1893–94...

Mezi obecnou školou a lyceem zakončeným maturitou – jedinou školou, po níž se lze hlásit na Vojenskou akademii – je stupeň v Itálii zvaný *ginnasio* (říkejme mu také „gymnázium“): pět let výuky rozdělené do dvou úrovní, „nižší“ tříleté, která se posléze bude jmenovat *scuola media* (druhý stupeň základní školy), a „vyšší“. Dino absolvuje „gymnázium“ v koleji, v Salesiánském ústavu ve Faenze, který je v té době a v oné části Romagne nejlepší institucí připravující chlapce ke studiu na lyceu. Nastoupí tam na podzim 1896 – v roce porážky u Aduy – a zůstane, s výjimkou přestávek o letních prázdninách a mnohem kratších o prázdninách vánočních a velikonočních, nepřetržitě až do léta 1900 – roku, kdy byl zavražděn Umberto I. Zapiše se do druhého ročníku, poté co podstoupil vyrovnávací zkoušku, po níž nezůstala v záznamech stopa. Další dvě zkoušky, na konci třetího a pátého ročníku, musí skládat na Královském gymnáziu – lyceu E. Torricelliho ve Faenze, protože italský stát neuznává za zákonně platné školní vysvědčení od kněží. Znamky, které získal ve třetím ročníku „gymnázia“, jsou v desetistupňovém hodnocení: 6 a 7 z italštiny, 8 a 7 z latiny, 6 a 8 z francouzštiny, 6 ze zeměpisu, 8 z matematiky. V pátém ročníku „gymnázia“: 7 a 8 z italštiny, 7 a 6 z latiny, 6 a 6 z řečtiny, 8 z počtů, 6 ze zeměpisu, 6 z matematiky, 7 z přírodopisu, 9 a 7 z francouzštiny.

Jak se žilo v církevní koleji v posledních letech devatenáctého století? – Podle Benita Mussoliniho, který v témž Salesiánském ústavu v letech 1892 až 1894 navštěvoval třetí a čtvrtou třídu obec-

nou, je odpověď nasnadě: velmi špatně. V „Duceho“ pamětech se o koleji ve Faenze hovoří jako o *lágru* pro děti: s „kumbály“, kam byli zavíráni ti, co neposlouchali nařízení „představených“, s divokými psy pouštěnými v noci volně na dvůr, s často sadistickým uvalováním trestů, jako je nepodávání jídla, vyloučení z her, veřejné bití. Ale Mussolini byl internátní chovanec „třetí třídy“ a jeho bezesporu významné a upřímné svědectví se omezuje jen na některé stránky reality, kterou z pochopitelných důvodů nemohl postihnout v jejím celku...